

"Koskettava sukutarina ja ajankuva."

Ilävallan kirjallisuuspalkintoraati

Monika Helfer

Roskaväkeä

Monika Helfer

Roskaväkeä

Romaani

SUOMENTANUT ANNE KILPI

KUSTANTAMO HUIPPU | YLÖJÄRVI

Goethe-Institut sekä
Itävallan taiteesta ja kulttuurista vastaava ministeriö,
Bundesministerium für Kunst, Kultur, öffentlichen Dienst und Sport,
ovat tukeneet tämän teoksen kääntämistä.

Taiteen edistämiskeskus on tukenut
teoksen suomentamista ja julkaisemista
painettuna kirjana sekä e- ja äänikirjana.

Saksankielinen alkuteos *Die Bagage* ilmestyi Saksassa 2020.
Copyright © 2020 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München
Suomenkielinen laitos © Kustantamo Huippu 2021

Kansi: Taina Värri

Monika Helferin kuva: Salvatore Vinci

Kielenhuolto ja oikoluku: Satu Talasmäki

Sisäsivujen taitto: Kustantamo Huippu

Paino: ScandBook, Liettua

ISBN 978-952-7409-02-2 (sid.)

ISBN 978-952-7409-03-9 (EPUB)

ISBN 978-952-7409-04-6 (MP3)

roskavielleni

Tässä, ota kynät, piirrä pieni talo, puro jonkin matkan päähän talon alapuolelle, vesiallas, mutta älä piirrä aurinkoa, talo sijaitsee nimittäin varjossa! Takana vuori – kuin pystyasentoinen kivi. Talon edessä pystyasentoinen nainen, hän ripustaa pyykkiä narulle, naru on huonosti pingotettu, solmittu kahden kirsikkapuun väliin, toinen on pääovelle johtavan verannan oikealla, toinen vasemmalla puolella. Juuri nyt nainen kiinnittää potkuhousuja ja pientä nuttua, hänellä on siis lapsia. Hän pesee usein pyykkiä, lastensa ja miehensä tamineita ja omiaan, hän omistaa erityisen kauniin valkoisen puseron. Hän haluaisi, että hänen perheensä olisi yhtä siisti kuin kaupunkilaisperheet. Valkoisia vaatteita on paljon, niiden kanssa naisen tummat hiukset ja tummat silmät ja hänen miehensä tummat hiukset ja tummat silmät erottuvat edukseen. Muu kylän väki pukeutuu harvoin valkoiseen, jotkut eivät edes sunnuntaisin. Hänellä on vakavat kasvot, syvät silmät. Piirrä silmät hiilikynällä! Hiukset on

kammattu päänmyötäisesti, ne ovat mustat, joukossa ruskeaa, koska hiilikynä murtui. Hyvät värikynät eivät kiiltele ja ovat sitä paitsi kalliitakin.

Todellisuus lehahtaa kuvaan, kylmänä ja sääli-mättä, saippuakin on melkein lopussa. Perhe on köyhä, kaksi lehmää vain, yksi vuohi. Viisi lasta. Mies, mustahiuksinen kuten nainenkin, hiukset kiiltävät kuin lakatut suorastaan, hän on komea, tuplaten komeampi kuin muut. Hänellä on kaidat kasvot, ilottomat, siltä näyttää. Nainen, juuri kolmekymmentä täyttänyt, hän tietää, että miehet pitävät hänestä, hän ei tunne yhtäkään, jonka kohdalla ei voisi olla varma asiasta. Vetäessään hänet syliinsä hänen miehensä tuntee hänen rintansa ja vatsan, juuri niin tämä on sanonut, ja miehen silmissä mustenee ja tämä laskeutuu väsymyksestä voipuneena sängylle. Nainen riisuutuu nopeasti, asettautuu miehen viereen ja tietää, että mies vain teeskentelee nukkuvaa, ei halua torjua häntä. Siksi hän on jättänyt ohuen aluspaidan ylleen. Jottei kaikki vaikuta niin ilmeiseltä. Hän katsoo avoimesta ikkunasta ulos yötaivaalle. Edes kuu ei tule vuoren takaa esiin. Joskus se lipuu hädin tuskin näkyvästi ohi, silloin hän voi nähdä hohteen harjanteen yläpuolella. Yhtäkkiä lapsi huutaa, hän tietää, kuka, sitten huutaa toinenkin, hän tietää, kuka. Mutta hän ei saa noustua ylös, ei hän väsynyt ole, hän ajattelee, ponneton vain. Kuinka vanhaksi mahdan elää, hän miettii.

Tyttö, kolmevuotias, seisoo sängyn vieressä, keskellä yötä. Se on Margarethe. Grete. Hän täri-see.

”Äiti”, hän kuiskaa.

Äitikin kuiskaa: ”Tule!”

Pikkuinen pujahtaa äidin viereen peiton alle. Isä ei saa huomata. Tyttö ei käy vanhempiensa väliin, hän asettautuu pitkälleen sängyn reunalle. Hänestä on pidettävä kiinni, jottei hän putoa, alas lattialle, sänky on näet korkea.

TUO TYTTÖ OLI äitini, Margarethe, arkajalka, joka aina isänsä kohdatessaan kavahti ja haki katseellaan äidin hametta. Muita neljää lasta kohtaan isä oli lempeä, hän oli yleisesti ottaen lempeä, ja sitä hän olisi myös kahdelle myöhemmin syntyvälle. Vain tätä tyttöä hän kammoksui, Margaretheä, josta tulisi äitini, koska hän ajatteli, ettei tämä ollut hänen lapsensa. Ei hän tyttöä kohtaan vihaa tuntenut, ei raivoa: hän kammoksui tätä, tyttö yökötti häntä, aivan kuin tässä olisi elämänsä loppuun saakka tunkeilijan haju. Hän ei koskaan lyönyt tyttöä. Muita lapsia joskus. Greteä ei koskaan. Hän ei halunnut koskettaa tätä edes lyömällä. Hän käyttäytyi kuin tyttöä ei olisi ollut olemassakaan. Hän ei eläessään puhunut tälle koskaan sanaakaan. Eikä tyttö koskaan huomannut isän katsovan häntä. Näin äitini minulle kertoi, kun olin vasta kahdeksan vanha. Isoisäni ei halunnut olla missään teke-

misissä arkajalan kanssa. Tämä oli isoäidilleni syy hellitellä arkajalkaa enemmän kuin muita lapsia ja myös pitää tästä enemmän. Kauniin isoäitini nimi oli Maria, isoäitini, jonka perässä kaikki miehet olisivat juosseet, jos eivät kaikki miehet olisi pelänneet hänen miestänsä.

Mutta nyt menen asioiden edelle. Tarina näet alkaa ajasta, jolloin äitini ei ollut vielä edes syntynyt. Tarina alkaa ajasta, jolloin häntä ei ollut vielä edes siitetty. Se alkaa erästä iltapäivästä, jona Maria jälleen kerran ripusti pyykkiä narulle. Oli varhainen syyskuu vuonna 1914. Silloin Maria näki alhaalla tiellä postinkantajan. Hän näki miehen jo kaukaa.

PIHAMAALTA NÄKI ALAS laaksoon aina lehmusten yläpuolelle kohoavalle kirkontornille saakka. Postinkantaja työnsi polkupyörää, koska mäki ylös pienelle talolle oli jyrkkä ja sorapäällyste tienhaaran jälkeen karkeaa. Mies oli uuvuksissa, hän halusi itseään kutsuttavan adjunktiksi, postiadjunktiksi oli hänen ammattinsa virallinen nimike, hänellä oli yllään univormu, jossa oli kiiltävät napit, hän hikoili, oli löysännyt kravattiaan, avannut kauluksen. Hän otti lakin päästään, hetkeksi vain, tervehtiäkseen ja vilvoitellakseen. Kun hän ojensi Marialle kirjettä, Maria astui askeleen taaksepäin. Kirje oli sininen ja sen päällä oli erillinen liuska, joka piti repäistä irti. Tuo liuska oli allekirjoitettava ja palautettava takaisin lähettäjälle. Lähettäjä oli valtio, joka halu-

si haltuunsa todistuskappaleen. Adjunkti tiesi, että Maria tiesi, että hän piti Mariasta ja vähän enemmänkin. Hän tiesi myös olevansa Marialle yhden-tekevä. Hän ei ollut puoliksikaan niin komea kuin Josef, Marian synkkäkatseinen mies, jos komeutta ylipäättään pystyi puolittamaan tai tuplaamaan.

Adjunkti paheksui sitä, miten kylän miehet puhuivat Josefista ja Mariasta. Lapset eivät muka olleet todiste yhtikäs mistään, eivät ainakaan siitä, osasiko joku hoitaa hommat hyvin vai osasiko vain, eivät edes neljä lasta tarkoittaneet yhtikäs mitään. Nainen saattoi saada lapsia miehestä pitämättä, sellainen oli luonto, eikä luonnolla ollut mitään tekemistä rakkauden kanssa, eikä sekään, että sattui olemaan nimeltään Josef ja Maria, tarkoittanut yhtikäs mitään, pikemminkin päinvastoin. Niin miehet asian mieluusti näkivät. Silloin, niin he näet ajattelivat, heillä olisi itsellään mahdollisuuksia kauniiseen Mariaan. Avioparin ei nähty juuri koskaan käyvän yhdessä kylällä, ja miehet vetivät siitä johtopäätöksensä ja pitivät sitä lisätodisteena. Ja kun pariskuntaa katsoi, he eivät näyttäneet yhdessä onnellisilta, he eivät näyttäneet kiinnittävän toisiinsa huomiota, Josef oli lähes aina vakava ja Maria useimmiten myös, aivan kuin he olisivat juuri riidelleet. Mutta miehillä ei ollut aavistustakaan. Maria painautui näet mielellään tiiviisti Josefin syyleilyyn, hän oli luonteikas. Ja niin hänen miehensäkin toisinaan. Eivätkä he kahden kesken toistensa

vieressä maatessaan läheskään aina puhaltaneet valoa sammuksiin. Eivät läheskään aina. Ja jos he olivatkin puhaltaneet valon sammuksiin, saattoivat he siltikin puhua vielä pitkään toistensa kanssa.

Postiadjunki kävi vain kerran viikossa näin kaukana kylän laidalla, koska reitti ylös oli pitkä ja vaivalloinen. Ja Maria oli vain harvoin yksin, ja hän oli vain harvoin paikalla, adjunki oli usein koputtanut oveen ilman, että kukaan oli avannut. Turhanko takia taas kerran koko matka? Adjunktin mielestä olisi ollut parasta, jos näillä kaukana ylhäällä elävillä ihmisillä olisi ollut kylässä ystäviä, ainakin joku sellainen, johon he olisivat luottaneet ja jolle hän olisi voinut luovuttaa kirjeet, jotta vastaanottajat olisivat itse voineet noutaa ne. Valtion lähettämä kirje oli kuitenkin otettava vastaan henkilökohtaisesti. Ainakin saan tänään katsella häntä, ajatteli postiadjunki.

Kylä ja kaikki, mikä siihen kuului, ulottui kauas, kaukaisimmalle tilalle oli matkaa reilu tunti kirkolta. Kylän laitamilla oli kaikkiaan kuusi tilaa, niiden takana kohosi vuori. Vuoren juurella ja sen varjossa asuvat eivät olleet hyvissä väleissä kenenkään alhaalla kylässä asuvan kanssa, eivätkä he olleet hyvissä väleissä toistensakaan kanssa. Se ettei ollut hyvissä väleissä tarkoitti, ettei halunnut tietää, mitä toisille kuului, ei juuri muuta. He asuivat siellä missä asuivat, koska heidän esi-isänsä olivat tulleet myöhemmin kuin muut ja koska maa siellä oli

halvinta ja maa oli halvinta sen tähden, koska sen työstäminen oli niin raskasta. Aivan perimmäisinä ylhäällä asuivat Maria ja Josef perheineen. Heitä kutsuttiin *Roskaväeksi*. Sanalla oli tuolloin jo pitkään tarkoitettu ”lastattua”, koska Josefin isä ja isoisä olivat olleet kantajia eli niitä, jotka eivät kuuluneet kenellekään, joilla ei ollut kattoa pään päällä, jotka muuttivat tilalta toiselle ja pyysivät työtä ja kantoivat kesäisin miestä korkeampia heinäkasoja maanviljelijöiden latoihin, se oli kaikista ammateista alin, renginkin alapuolella.

Kirje tuli sotaväestä. Se oli palvelukseenastumismääräys. Itävalta oli julistanut Serbialle sodan, ja Venäjä oli liittynyt Serbian rinnalle, ja Saksan keisari oli liittynyt Itävallan rinnalle ja julistanut Venäjälle sodan, ja Ranska oli liittynyt Venäjän rinnalle ja julistanut Saksalle ja Itävallalle sodan, ja Saksa oli marssinut Belgiaan.

Postinkantaja piti sinistä kirjettä yhä kädessään. Hän unelmoi mielessään vain siitä, että saisi seistä Marian rinnalla; että jotain tapahtuisi ja hän seisoi Marian rinnalla ja tämä huomaisi viimeinkin, millainen hän oikeasti oli. Hän olisi halunnut päästää Marian vapaaksi tämän aviomiehestä, hän luuloteli, että Maria kärsi miehensä kanssa, ja hän luuloteli, että hän itse olisi sellainen, joka kykenisi osoittamaan lempeää kiintymystä, jos olisi tarpeen, eikä vain lyhyen aikaa, yhden yön tai vastaavaa, vaan kunnes kuolema heidät erottaisi. Marian kasvoilla

tai kaulalla ei ollut punaisia läiskiiä. Postinkantaja ei nähnyt juonteita, ei silmien välissä otsalla, ei suun ympärillä eikä silmäkulmista ohimoille päin. Marian kädet olivat karkeat, mutta vain kämmenpuolelta. Päältä ne olivat kuin kullatut. Hänen miehensä oli usein matkoilla. Tällä oli liikeasioita. Millaisia, sitä postiadjunki ei tiennyt, eikä tiennyt Mariakaan. Kylässä epäiltiin, että kyse oli kieroista ja vääristä liikeasioista. Josefilla oli nopean iskijän maine. Mutta sillä miehet vain tynnyttelivät itseään, sillä he oikeuttivat itselleen oman pelkuruutensa. Sen, ettei toistaiseksi kukaan ollut uskaltanut suoraan lähestyä Mariaa. Juuri siksi, että Josefia pidettiin heti ja brutaalisti iskevänä tyyppinä. Joskaan vielä kukaan ei ollut koskaan nähnyt hänen iskevän.

Kirje on sotaväestä, sanoi postiadjunki, Marian pitäisi allekirjoituksella vahvistaa vastaanottaneensa sen. Sulkuihin hänen pitäisi kirjoittaa ”aviopuoliso”. Postiadjunktilla oli mustekynä mukanaan, se oli luvallista. Hän itse nuolaisi kynää.

Maria tiesi, että sota oli käynnissä, mutta se, että asialla olisi vaikutusta Josefiin, että asia kuuluisi heille taaimmaisen laakson varjossa vuoren juurella, ei ollut koskaan juolahtanut hänen mieleensäkään. Hän ei olisi pystynyt sanatarkasti toistamaan, mitä painetussa kirjeessä yksityiskohtaisesti oli lukukenut, mutta tämän verran kuitenkin: Josef Moosbruggerin oli lähdeittävä sotaan.